

Lawrence Venuti

Presentació de
Francesc Parcerisas

CONTRA-
BANDISTA

Dilluns de poesia a l'Arts Santa Mònica

Lawrence Venuti va néixer a Filadèlfia, Pennsilvània, l'any 1953. És professor d'anglès a la Temple University. Venuti és teòric i historiador de la traducció, així com traductor de l'italià, el francès i el català. És autor de les obres *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2a edició, 2008); *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference* (1998) i *Translation Changes Everything: Theory and Practice* (2012), *Contra Instrumentalism: A Translation Poetic* (2019) així com l'editor de *The Translation Studies Reader* (3a edició, 2012) i *Teaching Translation: Programs, Courses, Pedagogies* (2016). Entre les seves traduccions trobem *Breath: Poems and Letters* (2002), d'Antonia Pozzi; l'antologia *Italy: A Traveler's Literary Companion* (2003); la novel·la policíaca de Massimo Carlotto *The Goodbye Kiss* (2006) i la novel·la gòtica d'Iginio U. Tarchetti *Fosca* (2009). *Daybook 1918: Early Fragments* (2019) de J.V. Foix, premi de la traducció Global Humanities Center de Northwestern University.

Lawrence Venuti

Francesc Parcerisas

Lawrence Venuti (Filadèlfia, 1953) és professor universitari i traductor de l'italià, el francès i el català a l'anglès. Si acceptàvem que un dels puntals de tota literatura és la traducció, de seguida ens adonaríem de l'enorme importància que tenen les reflexions sobre aquesta disciplina. I Lawrence Venuti és, avui, un dels estudiosos més influents i revolucionaris en l'anàlisi conceptual, i pràctica, d'allò que la traducció ha representat i representa en el món actual —no sols en el terreny de les obres literàries, sinó com a activitat que avui trobem darrere totes les facetes de la nostra vida social, política o econòmica.

Al llarg de la història sovint s'ha subratllat un doble moviment implícit en tota traducció: acostar l'original al lector o bé demanar que fos el lector qui s'acostés a l'original. En els temps moderns Lawrence Venuti ha estat qui amb més clarividència ha estudiat i teoritzat aquesta polarització, exposant-ne les conseqüències més colpidores; en diversos dels seus assajos i molt

especialment al seu cabdal *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (1995, reeditat posteriorment) va encunyar els conceptes de “domesticació” i “estrangerització” per descriure aquelles possibles dues tendències de la traducció: la primera, i més comuna, decantada vers l’asserviment als criteris imperants en la cultura d’arribada, amb la consegüent “invisibilitat” de la traducció com a tal (i, no cal dir-ho, dels traductors), i la segona maldant sempre per ampliar els adotzenats horitzons culturals mitjançant elements forans que permetin l’acostament a l’altre, la introducció de models que esperonin la renovació i, sobretot, el reconeixement de la diferència.

En un món que es debat entre la uniformitat de la globalització i la preservació de la diversitat de cultures, llengües, paisatges i llegats, les teories sobre la traducció de Lawrence Venuti tenen també repercussió en altres àmbits. La traducció hi esdevé, un cop més, pedra de toc de les actituds humanes per encarar el futur col·lectiu. En el cas de Venuti això té un vessant pràctic molt destacat: ell mateix com a traductor s’esforça per fer conèixer i presentar autors que haurien d’esberlar la gran autocomplaença de les lletres anglòfones; ho va fer, entre d’altres, amb Giovanni Pascoli i Antonia Pozzi, i ara ho reivindica de nou amb la seva traducció de J. V. Foix. Un poeta com Foix, discutit i difícil, avant-guardista i conservador, arcaic i revolucionari, és un model de traducció complicadíssim: com presentar J. V. Foix davant els lectors anglòfons? Com un altre

surrealista cofoi?, com un indagador de la llengua i de les literatures antigues?, com un subvertidor de la literatura cultural?, com un panteista tradicional?, com un polític cultural frustat? *Daybook 1918. Early fragments*, la traducció que Lawrence Venuti fa de Foix, s'esforça per remetre el lector anglès a tots aquests elements, despertant-li la curiositat i l'estranyesa, la brillantor estilística i la sorpresa d'allò que és insospitat, diferent. El mèrit d'aquesta traducció dels textos foixians, des del vessant literari, és indiscutible, però cal sobretot subratllar la noblesa amb què, de la interrogació teòrica de Lawrence Venuti i de la seva pràctica, se'n desprèn també una indefugible dimensió ètica –com els lectors advertiran en les “Tesis” que avui presenta.

Francesc Parcerisas (Begues, Barcelona 1944) és poeta, traductor i crític. Professor emèrit de la Facultat de Traducció de la UAB, ha estat professor convidat a la Universitat de Beijing i a la de Chicago. Parcerisas va ser director de la Institució de les Lletres Catalanes (1998-2003) i posteriorment Degà. Traduït a diverses llengües, ha estat guardonat amb nombrosos premis (premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya 2015 i Jaume Fuster de l'AELC 2018).

Ha publicat poesia, assaig i prop d'un centenar de traduccions de l'anglès, francès i italià. Va publicar el seu primer llibre, *Vint poemes civils*, el 1966, l'últim, *Ombra i llum*, amb Antoni Marí, és del 2019. La seva poesia fins al 1983 s'aplega al volum *Triomf del present*. És autor dels dietaris *La primavera a Pequín* (2013, premi Llibreter) i *Un estiu* (2018) i d'articles i llibres sobre traducció (*Sense mans. Metàfores i papers sobre la traducció*, premi d'assaig Josep Palau i Fabre, 2013).

Lawrence Venuti

Tesis sobre la traducció:

Un òrganon per al moment actual

1

No es pot executar cap pràctica sense assumir-ne el conceptes teòrics que la possibiliten i limiten. No es pot formular cap teoria sense considerar la materialitat d'una pràctica, les seves formes i procediments concrets, ja que aquests permeten que els conceptes siguin precisos en el pensament i efectius en llur aplicació. (Derrida 2019) La teoria de la traducció basteix paràmetres conceptuals dins dels quals s'articulen els problemes pràctics i s'hi troben les solucions. Però els paràmetres donen lloc només a aquells problemes i solucions específicament determinats pels conceptes que delimiten els paràmetres. Els problemes que no queden delimitats d'aquesta manera, en queden exclosos.

La teoria de la traducció pot dur al desenvolupament de pràctiques traductores innovadores, mentre que les pràctiques traductores poden menar a la formulació de conceptes teòrics innovadors. La teoria sense aplicació pràctica esdevé teoricisme, un fetitxisme de l'especulació que redueix la traducció a abstracció. La pràctica sense reflexió teòrica esdevé practicisme, un fetitxisme de la resolució de

problemes que redueix la traducció a la tria individual de mots. Tots dos extrems acaben transcendint o reprimint la situació cultural i el moment històric, els quals determinen la naturalesa i el significat del text traduït. Aquesta transcendència promou un presentisme que manté l'*status quo* en la traducció i en general en la cultura receptora perquè no aconsegueix establir unes bases històriques per criticar-les. Recórrer a la història pot servir per desenrotllar una oposició crítica envers el present que no pot ser reduït a les contradiccions ideològiques que divideixen l'actual conjuntura sinó que més aviat intenten imaginar allò que podria produir-se en el futur. (Jameson 1979)

2

Qualsevol interpretació considera implícitament que un text mereix ser interpretat, tot esborrant la distinció entre el fet i el valor, garantint que l'anàlisi és simultàniament una avaluació –fins i tot quan l'avaluació acaba sent negativa–. (Herrenstein 1988) No hi ha cap text que sigui immediatament accessible sense mediació de la interpretació, tant si aquesta l'efectua el lector quan s'enfronta per primer cop al text o amb anterioritat a aquesta experiència lectora, afaïçonant-la i infiltrant-la. A més, qualsevol text varia de forma, sentit i efecte segons els diferents contextos en què estigui situat, de manera que

qualsevol text pot acceptar interpretacions múltiples i oposades, ja sigui en un mateix període històric o en èpoques molt allunyades. (Derrida 1978, 1982)

Així doncs qualsevol text de partida arriba sempre al procés de traducció ja influït per les pràctiques interpretatives que el posicionen dins una xarxa de significació. Algunes d'aquestes pràctiques es generen en la cultura original, mentre que d'altres provenen de la cultura receptora. Tan bon punt el traductor comença a llegir el text original, aquest torna a ser mediat, és a dir interpretat, i la interpretació del traductor mira al mateix temps en dues direccions, responent no tan sols al text i a la cultura originals sinó també a la llengua i la cultura de la traducció. Tanmateix, la interpretació que fixa una traducció es decanta, en darrera instància, cap a la situació receptora. La traducció és fonamentalment assimiladora.

3

Analitzar-avaluar una traducció comparant-la tan sols amb el text original és un acte d'auto-engany i, ensems, d'auto-congratulació. La comparança sempre ve mediada per interpretants, (Peirce 1984, Eco 1976, Eco 1976b) factors que juguen un paper obligatòriament interpretatiu, però que per regla general queden sense reconèixer per part de l'analista-avaluador. D'aquí ve l'auto-engany. Els interpretants comencen amb un concepte d'equiva-

lència, una relació de correspondència que hom suposa que la traducció pot i ha d'establir amb el text original. Aquest concepte sol estipular un segment del text com a unitat de traducció, segment que va del mot individual o la frase, al paràgraf o capítol, o fins i tot al text complet. La unitat del text de partida queda aleshores fixada en la seva forma, sentit o efecte per crear la base per mesurar si hi ha alguna unitat comparable de la traducció que sigui equivalent. Finalment, hom aplica un codi o tema per comprovar que és compartit per les respectives unitats, però aquest codi equival a la interpretació del text original per part de l'analista-avaluador. Els interpretants que permeten l'avaluació eliminen possibilitats interpretatives que depenen d'un concepte d'equivalència diferent, d'una unitat de traducció diferent i d'un codi diferent. Massa sovint, la interpretació de l'analista-avaluador queda suprimida i també privilegiada sota l'assumpció cega de l'accés directe al text original. Això és el que provoca l'auto-congratulació.

4

A tot el món, d'ençà de l'antiguitat, la reflexió sobre la traducció ha estat dominada per un model instrumental: la traducció és entesa com la reproducció o el trasllat d'una invariable, continguda o causada pel text original, una forma, sentit o efecte invariables. A l'antiguitat aquesta invariable té les seves premisses en una

veritat sagrada o en una consagració de la llengua i la cultura de partida; posteriorment això es secularitza com una essència metafísica.

De fet, la invariable no existeix. Si qualsevol text pot suportar en potència infinites interpretacions, llavors qualsevol text pot ser traduït de maneres potencialment infinites. Per tant un model hermenèutic de traducció, que apareix per primer cop a la primèria del segle XIX i sofreix diversos canvis a partir d'aleshores, s'erigeix com a model comprensiu i incisiu. Explica la traducció en tant que acte interpretatiu que varia la forma, el sentit i l'efecte del text original segons les capacitats i els interessos de la situació receptora. Reconeix les diferències lingüístiques i culturals que la traducció malda per resoldre però que, de forma inevitable, fa proliferar. És capaç no sols d'abastar les múltiples condicions en què es produeix i es rep una traducció, sinó també d'establir distincions detallades entre elles.

La traducció és imitativa però transformadora. Pot establir, i habitualment ho fa, una correspondència semàntica i una aproximació estilística amb el text de partida. Però aquestes relacions mai no ens poden oferir el text intacte. Qualsevol text és un artefacte cultural complex, que suporta sentits, valors i funcions inseparables de la seva llengua i cultura originals. La traducció interpreta un procés de significació i de recepció del text original bo i creant un altre procés similar que suporta sentits, valors i funcions inseparables de la llengua i la cultura de la traducció. El canvi és inevitable.

Així doncs la incommensurabilitat ocasiona i roman bàsicament no afectada per la traducció. Aquest fet, tanmateix, no justifica les apel·lacions a la intraduïbilitat. (Cassin 2004, 2014, Apter 2013)

Aquestes apel·lacions assumeixen un concepte del que la traducció és, de com cal dur-la a terme, i de quin resultat ha de produir. Aquest concepte és un model instrumental de traducció, que pressuposa una invariabilitat que hauria de ser, però que no pot ser, reproduïda. Ara bé, si qualsevol text pot ser interpretat, aleshores qualsevol text pot ser traduït.

5

El traductor treballa movent-se entre diverses unitats del text de partida, partint de la paraula però tenint en compte unitats més àmplies i movent-se endavant i endarrere entre elles. No sols durant aquest procés de ziga-zaga, sinó també abans i després, començant per l'elecció del text mateix a traduir, el traductor inscriu una interpretació mitjançant l'aplicació d'un conjunt envitricollat d'interpretants, tant formals com temàtics. Els interpretants formals són estructurals. I inclouen: l'edició, que va des de la selecció d'una determinada versió publicada del text original i l'elecció de les variants del text original, a idear paratextos per a la traducció; un concepte d'equivalència que pot ser revisat a mesura que el traductor articula diferents problemes interpretatius en el curs d'un

projecte; i un estil relacionat amb un gènere o discurs. Els interpretants temàtics són codis. Inclouen: una interpretació del text original formulada en comentaris independents de la traducció; una ideologia definida com un conjunt de valors, creences i representacions afiliades als interessos d'un grup social específic; i la funció que la traducció vol tenir en el món. Els interpretants formals i temàtics poden influir-se de manera recíproca: una característica estilística com ara la terminologia pot estintolar una interpretació independent, una ideologia o una funció, i a l'inrevés.

Els interpretants s'apliquen en la traducció de qualsevol gènere o tipologia textual en qualsevol camp o disciplina —humanística, pragmàtica o tècnica—. Tota traducció, en qualsevol època i en qualsevol lloc, pot ser entesa con un acte interpretatiu.

6

Els interpretants deriven de materials preexistents tant en la cultura de partida com en la d'arribada. Però assimilen de manera decisiva el text original a allò que és intel·ligible i interessant per als receptors. Altra-ment la traducció que se'n deriva deixa de ser viable.

Els materials preexistents consisteixen en formes i pràctiques culturals: models d'ús en la llengua de la traducció, passats i presents, estàndard i no-estàndard; tradicions i convencions per produir composicions originals, incloent-hi estils, gèneres i

discursos; tradicions i convencions de comentaris i pràctiques traductores, inclosos conceptes teòrics i estratègies pràctiques; models de recepció, tant històrics com recents, incloses traduccions prèvies de l'autor de l'original i d'altres autors de la mateixa llengua de partida; i valors, creences i representacions que han adquirit força ideològica. Els interpretants són selectius en llur derivació de tots aquests materials, imitatius però també transformadors, fins i tot deliberadament revisionistes.

La traducció és auto-reflexiva, però el traductor no exerceix un control conscient total sobre ella. (Giddens 1979) Derivar interpretants i aplicar-los mentre hom tradueix són accions intencionades. Però els traductors acumulen regles i recursos, estratègies i solucions, algunes de les quals poden provenir d'ells mateixos mentre que d'altres no. I aquest repertori, tant individual com transindividual, sol remetre's a un estat preconscient, capaç de formulació i per tant de retornar a la consciència però desplegat de manera intuïtiva, sovint espontània, sense reflexió crítica. A més a més, el traductor és incapaç de reconèixer totes les condicions que determinen la producció d'una traducció. Tampoc no pot anticipar totes les conseqüències de la traducció, sobretot perquè existeix una xarxa complexa d'agents, pràctiques i mitjans de comunicació que facilita la circulació i recepció de qualsevol traducció. Condicions no confessades i conseqüències no previstes conformen l'inconscient del

traductor, que és alhora psicològic i polític, un gresol de desitjos on els personals estan sobredeterminats pels col·lectius. (Jameson 1980)

7

Els traductors poden i, de fet, cometen errors que, fins i tot quan la seva obra és revisada amb cura, resten sense corregir. Els traductors principiants poden errar en les característiques sintàctiques i lèxiques del text original simplement per inexperiència o perquè no se'ls acut consultar les obres de referència escaients. Els traductors experimentats potser eviten els errors lingüístics però erren en el sentit etimològic d'allunyar-se o desviar-se deliberadament del text original, bo i reescrivint-lo en un intent per inscriure-hi una interpretació específica. El fet és que un traductor, sigui quina sigui la seva competència, fins i tot el més bo, pot cometre un error lingüístic sense adonar-se'n i sense que sigui detectat. L'error pot tenir una motivació inconscient: una unitat del text original pot desencadenar un desig o ansietat en el traductor que, encara que sigui reprimida tot d'una, pot deixar només l'error com a senyal de la seva existència. Aquesta mena d'errada podria ser causada pel prestigi de la llengua de partida, del text original o de l'autor en relació a la situació cultural i al moment històric en què es produeix la traducció. Com a resultat, l'error equival a un desafiament o pregunta

per part del traductor, tant si es tracta d'una rivalitat emuladora que construeix una identitat autoral, sempre relacionada amb el gènere, o d'un conflicte ideològic que expressa aspiracions utòpiques referides a la vida social. (Kosofsky 1985, Jameson 1980) El que resulta més destacable dels errors és la seva capacitat per fer sentit per als lector i, en conseqüència, passar desapercebuts.

8

Els interpretants, com els materials culturals dels quals deriven, formen jerarquies de prestigi o autoritat instal·lades en les institucions socials. Aquestes jerarquies defineixen la conjuntura en la situació receptora mentre que les institucions regulen com i fins a quin punt canvien. (Lecercle 1990, Kermode 1979) Les jerarquies de formes i pràctiques varien no sols al llarg de períodes històrics sinó també dins el mateix període, a través i dintre de diferents circumscripcions.

Els interpretants ocupen una posició dominant i gaudeixen de canonicitat, posseïdors com són d'un capital que pot ser cultural, simbòlic i econòmic. (Bourdieu 1986) Permeten que la traducció circuli extensament fent-la fàcilment comprensible, aculturitzant el text de partida cap allò que és més familiar i valorat en la situació receptora. Els interpretants que ocupen posicions subordinades o marginals poden ser residuals, provinents d'èpoques prèvies, o emergents,

si utilitzen materials innovadors que encara no han assolit una acceptació generalitzada, i poden ser estigmatitzats en diferents graus per les ideologies dominants. (Williams 1980) Els interpretants marginals limiten la circulació d'una traducció perquè exigeixen una anàlisi cognitiva més pregona, aculturitzant el text de partida a allò que és menys familiar i menys valorat. Tanmateix, aquesta manca de familiaritat pot donar fe de l'estrangeria del text original, de la seva diferència cultural i lingüística, encara que només sigui de manera indirecta. L'estrangeria en traducció és una construcció, bàsicament tendenciosa, un estrangerisme, mediat per materials de la cultura receptora i oposat als dominants.

La interpretació del traductor intervé de manera inevitable en la seva conjuntura en tant que valida o desafia les jerarquies culturals. L'aplicació d'interpretants marginals és ètica perquè qüestiona el domini de les formes i pràctiques canòniques damunt els textos i les cultures forasteres. L'aplicació dels interpretants dominants pot no ser ètica si manté l'*status quo* i no deixa constància de cap mena de diferència.

9

En l'actualitat, i a tot el món, les llengües de traducció solen adherir-se als habituals dialectes estàndard. Aquesta tendència és constatable en diverses

tipologies textuais, humanístiques, pragmàtiques i tècniques, amb independència del text i de la llengua de partida, tot i que els textos tècnics i pragmàtics molt probablement continguin elements no estàndards, com ara argots. El dialecte estàndard habitual és la forma més immediatament accessible en una llengua de traducció, i quan s'aplica a traduccions de gran fluïdesa, contribueix a la il·lusió de transparència que fa que la traducció no sembli una traducció, sinó un text original. Els traductors són dissuadits a l'hora d'aplicar una àmplia varietat de dialectes, estils i discursos, els en dissuadeixen editors, directors literaris, agències i clients, acadèmics i professors, crítics i lectors —tots aquells que poden constituir el públic potencial d'una traducció—. Per contra, les formes i pràctiques imperants s'imposen per fer que les traduccions siguin fàcils de llegir i, per tant, consumibles en el mercat del llibre mercantilitzades de la manera més uniforme possible.

No cal animar els traductors a abandonar la llegibilitat, la fluència i la transparència, sinó a expandir els paràmetres dins dels quals tenen lloc aquests efectes. Aquesta expansió no ha de ser arbitrària; ha de tenir una consideració escrupolosa envers les característiques lingüístiques del text de partida en relació amb les jerarquies culturals de la situació receptora, establint una necessitat per a la interpretació del traductor. La desviació dels materials dominants com ara el dialecte estàndard permet

que el traductor es responsabilitzi de la transformació inevitable que produeix la traducció en la mesura en què aquestes desviacions qualifiquen o limiten el domini intercultural de la situació receptora. Posen de manifest el respecte pel text original tot promovent la innovació en la llengua i la cultura de la traducció.

10

Les llengües i les cultures formen jerarquies globals de prestigi i recursos, apuntalats i determinats per condicions diverses –econòmiques i polítiques, legals i militars–. (Casanova 2004, 2005, Althusser 1969) Aquestes jerarquies van de la majoria o el domini, a diverses posicions subordinades on ocupen el seu lloc les jerarquies relativament petites o marginals. Les llengües més grans, com l'anglès o el francès, han acumulat un capital prou gran per fer que les seves formes i pràctiques culturals siguin objecte d'imitació i traducció per part de les llengües més petites, que, al seu torn, malden per ser traduïdes cap a les llengües més grans per compartir llur capital i guanyar reconeixement. (Casanova 2010)

Les jerarquies creen desequilibri en els patrons de la traducció. Les llengües més grans solen ser les més traduïdes tot i que tradueixen menys que les llengües més petites; les llengües grans tendeixen a traduir més entre elles, amb la qual cosa consoliden llur prestigi i recursos, tot negligint llengües que posseeixen diferents

graus de minoritat. Les jerarquies també poden motivar el model de traducció que preval en diferents posicions. L'assumpció hermenèutica de la variació pot provenir d'un desig minoritari de desenvolupament i reconeixement cultural o d'una complaença majoritària amb l'hegemonia, cega davant les seves pròpies limitacions.¹ L'assumpció instrumentalista de la invariabilitat pot provenir d'una inversió minoritària en el nacionalisme vernacle que subratlla conceptes essencialistes de puresa cultural i d'originalitat autorial o d'una imposició majoritària de l'imperialisme lingüístic que imposa el domini d'una llengua majoritària i controla la interpretació que en fa la traducció.²

De manera semblant, les funcions ètiques de la traducció varien segons una distribució desigual de prestigi i recursos. La traducció ètica denuncia i resol, al mateix temps, una mancança en les institucions culturals receptores. (Badiou 2001) El traductor a una llengua petita supera la seva marginalitat tot estimulant el desenvolupament cultural gràcies al seu compromís amb les cultures grans. El traductor a una llengua gran en qüestiona el seu domini perquè admet llengües i cultures que n'han estat excloses.

11

Durant molt de temps les traduccions han estat llegides de manera instrumental, com si reproduïssin o transferissin el text original sense cap variació. Aquest

criteri fa que la tasca interpretativa del traductor sigui invisible. El lector es rendeix davant la transparència il·lusòria produïda per la fluïdesa de la traducció i per tant se li acaba oferint una posició de subjecte sigui quina sigui la determinació ideològica que ha quedat inscrita en la traducció. Per llegir una traducció en tant que traducció, el lector ha d'assumir un model hermenèutic que li permeti localitzar i processar senyals de la tasca del traductor. No sols el sentit ha de ser entès, per acabar sent, molt probablement, reduït al text original, ans cal apreciar de manera crítica la forma, les característiques de registre, estil i discurs que caracteritzen únicament la llengua de la traducció. Atès que a tot el món els traductors treballen sota un règim discursiu que imposa l'ús del dialecte estàndard habitual, les desviacions d'aquest estàndard poden ser considerades simptomàtiques de la intervenció del traductor. La comparació amb el text original és més reveladora de l'interpretants del traductor —sempre que el lector sigui conscient que la comparació es basa en una altra interpretació del text original, introduïda pel lector, i no en aquell text mateix.

Les tries verbals del traductor han de ser considerades maniobres interpretatives que matisen estructures i sentits de l'original com ara el punt de vista narratiu i la caracterització, prosòdia i imatges, terminologia i argument, tema i ideologia. El significat d'aquestes maniobres s'apregona quan són situades en contextos més amplis, incloses

altres traduccions a partir de la mateixa llengua de partida, composicions originals en la llengua de la traducció i jerarquies globals de llengües i cultures. Aleshores es pot iniciar una dialèctica crítica entre els textos originals i les traduccions, en què cadascuna sotmet l'altra a una crítica exploratòria, exposant-ne llurs avenços i limitacions. En construir aquests diversos contextos interpretatius, el lector hi aplica un conjunt d'interpretants rellevants que són també variables en la mesura en què són al servei d'ocasions interpretatives variables.

12

Els traductors contribueixen als malentesos i a l'abandó amb què la traducció ha estat tractada cada cop més d'ençà de la primeria del segle XX, fins i tot després de l'aparició de la disciplina coneguda com a estudis sobre la traducció. Les autopresentacions dels traductors consisteixen sobretot en observacions impressionistes sobre la seva obra, sobre llur valor cultural i literari, i en l'equivalència que creuen haver establert amb els textos originals que tradueixen. Assumeixen una noció instrumentalista de reproducció no problemàtica que transmet, en el cas dels traductors literaris, un bell-lletrisme que privilegia l'autonomia estètica que atorguen a les seves traduccions o, en el cas de traductors de textos de ciències humanes, un dogmatisme que privilegia

les interpretacions dominants que inscriuen en els textos originals o, encara, en el cas del traductors tècnics i pragmàtics, un funcionalisme que privilegia les solucions mecanicistes que hi apliquen sense tenir en compte els usos socials als què és destinada la traducció. Cada grup adopta, doncs, una actitud antiintel·lectual davant la traducció, rebutjant l'autoconsciència teòrica que els permetria criticar i millorar la seva feina a més de proporcionar una reflexió aclaridora als seus lectors.

Els traductors poden afirmar la seva marginalitat mitjançant la seva aspiració a ser intel·lectuals de l'escriptura. Poden adquirir coneixements especialitzats en el seu terreny i disciplines per poder discutir amb els mètodes, modes i debats que conformen aquestes pràctiques. Poden aprendre a situar els seus projectes en marcs teòrics i pràctics que no siguin sols institucionals sinó transnacionals, havent esment de les condicions culturals i socials. Poden emprar la llengua de la traducció per registrar indirectament, en els seus termes concrets, les diferències que provenen de les llengües, textos i culturals originals, mobilitzant-les a través d'innovacions que qüestionen les jerarquies que structuren les institucions socials i culturals de la situació receptora. (Said 1994) En tant que agents que trafiquen amb el que és estranger, poden decidir introduir inexorablement una sensació d'estrangeria estratègica en la seva crítica a l'*status quo*.

El terme “traducció cultural” és pura tautologia: la traducció és una pràctica de mediació entre cultures. Aquest terme esqueixa, d’una banda, llengua de cultura quan vol reflexionar sobre la traducció i, d’altra banda, restringeix el mitjà concret en què es produeix la traducció. Per això el terme no sols descoratja a pensar sobre la traducció interlingüística, sinó que a més promou comentaris especulatius que ignoren les formes i pràctiques materials constitutives de la traducció.

La reflexió sobre la traducció només pot avançar si posem a primer terme aquesta materialitat. Per això l’ús freqüent de metàfores per a la traducció és encara una altra manera d’allunyar-se de l’exploració rigorosa de la traducció en tant que pràctica cultural. Si, des de l’antigor, els mots emprats per etiquetar i descriure la traducció han estat fonamentalment metafòrics en la seva relació amb la realitat, la construcció d’analogies que descansen en pressupòsits metafísics, la formulació de metàfores incontrolades és probable que acabi enterbolint la traducció per culpa de l’essencialisme. (Derrida 1982) La formulació de metàfores incontrolades és probable que acabi enterbolint la traducció per culpa de l’essencialisme. Aquesta és la raó per la qual cal qüestionar l’ús de la traducció com a metàfora. El moviment entre diversos tipus de mitjans de comunicació, cadascun amb les seves formes i

pràctiques, ha divulgat l'aplicació del terme “traducció”. La representació teatral, l'adaptació cinematogràfica, l'ècfrasis, l'edició textual, les exposicions a museus –totes aquestes pràctiques han estat considerades translacionals—. Ara bé, el tractament que se'n fa sol defugir la consideració del concepte exacte de traducció que s'hi aplica. La majoria de vegades aquest concepte és instrumentalista.

La metàfora pot ser productiva, tanmateix, si assumeix un model hermenèutic que proposi un acte interpretatiu assolit a través de les característiques materials d'un mitjà específic. Aleshores la reflexió sobre la traducció pot il·luminar altres camps i disciplines com ara els llenguatges de programació computacional, el dret constitucional i les relacions entre la recerca mèdica, la diagnòsi i els tractaments. La traducció pot servir com a figura mestra per a obres derivades, posant aleshores de manifest la naturalesa derivativa dels materials originaris ja que crida l'atenció sobre condicions que subjacents però que no estan expressades. (Lewis 1985)

14

Un model de traducció és una episteme en gran part no formulada que és, d'una banda, paradigmàtica perquè consisteix en relacions fonamentals entre paràmetres i procediments de coneixement i, de l'altra, generativa perquè projecta conceptes teòrics i

estratègies pràctiques. (Foucault 1970, 1972) El model instrumental, en definir la traducció com la reproducció o transferència d'un invariable, fa que transcendeixi el moment i el lloc, mentre que el model hermenèutic, en definir la traducció com una interpretació variable, fa que sigui contingent segons situacions culturals específiques en moments històrics específics. Tot i així, aquesta aparent oposició binària és enganyosa: aquestes aproximacions rivals són totes dues interpretacions del que la traducció és, en la mesura en què els models són construccions heurístiques que permeten i obliguen a pensar sobre la traducció.

Ara bé, afirmar que tota traducció pot ser entesa com un acte interpretatiu, i que aquesta comprensió ofereix la descripció més comprensiva i incisiva de la traducció, ¿no és, per ventura, una pretensió tan transcendental com l'instrumentalisme i, per tant, igualment metafísica?

Doncs no. La contingència real de les pretensions ha de ser acceptada: deriven, per tal d'interrogar i canviar, de la situació contemporània de la teoria i dels comentaris sobre la traducció, mentre que l'instrumentalisme continua fruit d'un domini tal que marginalitza el model hermenèutic. La idea de traducció que pot aparèixer en el futur per revisar o desplaçar la idea de la interpretació constitueix el no-pensat d'aquestes tesis.

Notes

¹ El primer moviment hermenèutic és exemplificat en l'obra del poeta i assagista català J. V. Foix (1893-1987) en el seu compromís polièdric amb les avantguardes modernistes (a través d'imitacions, traduccions i ressenyes); el segon moviment és exemplificat per *Imitations* (1961), el recull d'adaptacions produït pel poeta nord-americà Robert Lowell (1917-1977).

² L'escriptor Milan Kundera, nat a Txèquia i naturalitzat francès, exemplifica els dos moviments instrumentalitzants, d'antuvi per les seves baralles amb els traductors anglesos de les seves novel·les en txec i, després, per la seva decisió d'escriure en francès i no en txec i de revisar les traduccions franceses de les seves novel·les en txec.

Obres Citades

ALTHUSSER, Louis. «Contradiction and Overdetermination: Notes for an Investigation». *For Marx*. Traducció de Ben Brewster. London: Allen Lane, 1969, 87-128.

APTER, Emily. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London: Verso, 2013.

BADIOU, Alain. *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*. Traducció de Peter Hallward. London: Verso, 2001, 67-71.

BOURDIEU, Pierre. «The Forms of Capital». Traducció de Richard Nice. A: RICHARDSON, John G (ed). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, 1986, 241-258.

CASANOVA, Pascale. «Consecration and Accumulation of Literary Capital: Translation as Unequal Exchange». Traducció de Siobahn Brownlie.

BAKER, Mona (ed.) *Critical Readings in Translation Studies*. Abingdon: Routledge, 2010, 287-303.

CASANOVA, Pascale. «Literature as a World». *New Left Review* 31 (2005): 71-90.

CASANOVA, Pascale. «Consecration and Accumulation of Literary Capital: Translation as Unequal Exchange». Traducció de Siobahn Brownlie. A: BAKER, Mona (ed.) *Critical Readings in Translation Studies*. Abingdon: Routledge, 2010, 287-303.

CASANOVA, Pascale. *The World Republic of Letters*. Traducció de M. B. DeBevoise. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.

CASSIN, Barbara (ed.) *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. Traducció de Steven Rendall, Christian Hubert, Jeffrey Mehlman, Nathaneal Stein, Michael Syrotinski. Editors de la traducció: Emily Apter, Jacques Lezra, Michael Wood. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014.

CASSIN, Barbara (ed.) *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles*. Paris: Seuil, 2004.

DERRIDA, Jacques. «Signature Event Context. *Margins of Philosophy*. Traducció d'Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press, 1982, 320.

DERRIDA, Jacques. «Violence and Metaphysics: An Essay on the Thought of Emmanuel Levinas,» *Writing and Difference*. Traducció d'Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press, 1978, 115.

DERRIDA, Jacques. «White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy,» *Margins of Philosophy*. Traducció d'Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press, 1982, 207-271.

DERRIDA, Jaques. *Theory and Practice*. Traducció de David Wills. Edició de Geoffrey Bennington, Peggy Kamuf. Chicago: University of Chicago Press, 2019, 86.

ECO, Umberto. «Peirce's Notion of Interpretant,» *MLN* 91 (1976b): 1457-1472.

ECO, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1976, 15, 69-71.

FOUCAULT, Michel. *The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language*. Traducció d'A. M. Sheridan Smith. New York: Random House, 1972, part IV.

FOUCAULT, Michel. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Traducció anònima. New York: Random House, 1970, XI, XXII, 168.

GIDDENS, Antony. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley: University of California Press, 1979, capítol 2.

HERRNSTEIN SMITH, Barbara. *Contingencies of Value: Alternative Perspectives for Critical Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988, 10-11.

JAMESON, Frederic. «Marxism and Historicism». *New Literary History* 11/1 (1979): 41-73 (70).

JAMESON, Fredric. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980, 281-299.

KERMODE, Frank. «Institutional Control of Interpretation». *Salmagundi* 43 (1979): 72-86.

KOSOFSKY SEDGWICK, Eve. *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*. New York: Columbia University Press, 1985, 1-5, 21-27.

LECERCLE, Jean-Jacques. *The Violence of Language*. London: Routledge, 1990, 201-208.

LEWIS, Philip. «The Measure of Translation Effects» A: GRAHAM, Joseph (ed.) *Difference in Translation*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985, 31-62.

PEIRCE, Charles S. *The Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition, 1867-1871*. Edició d'Edward C. Moore. Bloomington: Indiana University Press, 1984, 2:53-54.

SAID, Edward. *Representations of the Intellectual*. New York: Random House, 1994.

WILLIAMS, Raymond. «Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory». *Problems in Materialism and Culture: Selected Essays*. London: Verso, 1980, 31-49.

Bibliografia

Llibres

VENUTI, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, 1995 (2a ed. 2008)

VENUTI, Lawrence. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*, 1998

VENUTI, Lawrence. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*, 2012

VENUTI, Lawrence. *Contra Instrumentalism: A Translation Polemic*, 2019

VENUTI, Lawrence. *Theses on Translation: An Organon for the Current Moment*, 2019

Editor

VENUTI, Lawrence (ed.) *The Translation Studies Reader*, 2000 (3a ed. 2012)

VENUTI, Lawrence (ed.) *Teaching Translation: Programs, Courses, Pedagogies*, 2016

Traduccions de l'italià

ALBERTI, Barbara. *Delirium*, 1980

ROSSI, Aldo. *Scientific Autobiography*, 1981

ALBERONI, Francesco. *Falling in Love*, 1983

BUZZATI, Dino. *Restless Nights: Selected Stories*, 1983

BUZZATI, Dino. *The Siren: A Selection from Dino Buzzati*, 1984

TARCHETTI, Iginio Ugo. *Fantastic Tales*, 1992

TARCHETTI, Iginio Ugo. *Passion* (1994; 2a ed 2009)

DA ANGELIS, Milo. *Finite Intuition: Selected Poetry and Prose*, 1995

WILCOCK, Juan Rodolfo. *The Temple of Iconoclasts*, 2000

- POZZI, Antonia. *Breath: Poems and Letters*, 2002
- VENUTI, Lawrence (ed.) *Italy: A Traveler's Literary Companion*, 2003
- MELISSA P. *100 Strokes of the Brush before Bed*, 2004
- CARLOTTO, Massimo. *The Goodbye Kiss*, 2006
- CARLOTTO, Massimo. *Death's Dark Abyss*, 2006
- LORETO, Paola. *poems, houses | stripped*, 2018

Traduccions del català

- FARRÉS, Ernest. *Edward Hopper: Poems*, 2009
- FOIX, J. V. *Daybook 1918: Early Fragments*, 2019

Els seus articles sobre la traducció i la literatura catalana han aparegut en revistes com *Calque i Two Lines*, així com al volum *Nation, Language, and the Ethics of Translation* (2005), editat per Sandra Bermann i Michael Wood. El 2009 va editar i va fer la introducció d'un dossier sobre escriptura catalana moderna per a la revista *World Literature Today*. Les seves pròpies contribucions a aquest projecte inclouen traduccions de l'obra d'Eva Baltasar, Miquel Bauçà, Ernest Farrés, Maria-Mercè Marçal, Anna Montero, Francesc Parcerisas, Josep Pla i Andreu Vidal. La seva traducció d'Edward Hopper: *Poems* (2009), de Farrés, va guanyar el premi de traducció Robert Fagles. La seva traducció d'*Daybook 1918: Early Fragments* (2019) de J.V. Foix va guanyar el premi de traducció Global Humanities Center de Northwestern University.

**Dilluns de poesia
a l'Arts Santa Mònica
2020**

**Totes les sessions tindran
lloc a l'Arts Santa Mònica**

Arts Santa Mònica

Centre de la creativitat

La Rambla 7
08002 Barcelona
T 935 671 110
artssantamonica.gencat.cat

Entrada lliure amb aforament limitat

Totes les sessions tindran lloc a la
Sala d'Actes de l'Arts Santa Mònica

Mitjà col·laborador

NÚVOL

Amb la col·laboració de

PEN
català

james

Organització

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

SANTAMÒNICA